

Barrikadeilta parlamenttiin

— eli tanskalaisen kulttuurimaantieteen radikaalinen »luonto»

ARI LEHTINEN

Maantieteen laitos, Kööpenhaminan yliopisto

Seuraavassa käsitellään lyhyesti tanskalaisen maantieteen eräitä viimeisen 20 vuoden aikana kiteytyneitä luonteenpiirteitä. Erityisesti uuden kriittisen kulttuurimaantieteen vaiherikkaasta lähihistoriasta poimitaan joitakin pääjuonia. Samalla tarkennetaan niitä kehityspiirteitä, jotka kytkeytyvät tanskalaisen kulttuurimaantieteen »luonnon» käsitteellistämisyrittämyksiin. Tämä tarkoittaa yhtäältä ekologis-environmentalistisen tutkimuskentän, toisaalta »ihmisen luonnon» tutkimuksen muutamien keskeisten ulottuvuuksien väljää referointia.

Tuo luonteen ja luonnon semanttinen kaksijakoisuus onkin suomenkielisessä käyttöyhteydessään varsin selkeästi erottamassa yllä mainitut »natur»-merkitykset. Mutta samalla voidaan myös kysyä: lieneekö ylipäänsäkään mahdollista tarkastella maantieteen, edes kulttuurimaantieteen luonnetta ilman luontoa? Olisiko tuo otikon luonto aidosti tulkittavissa moniulotteisesti kontaktipintana maantieteen institutionalisoitujen perusdikotomioiden ylle?

Myös tuo tanskalaiseen kulttuurimaantieteen lähtemättömästi pesiytynyt määre »kriittinen» on ymmärrettävissä tänään liudentuneessa merkityksessään; 1970-luvun korostuneen ekonomistisen tieteenalaorientaation rinnalle on — Tanskassakin — noussut monitahoisempi, yleiseen yhteiskuntakritiikkiin viittaava juonne, joka ulottuu myös 1980-luvulla syventyneen ekologisen kriisiartikulaation alueelle.

Tämä käsiteltävä tieteenkenttä on kansallissakin puitteissa jo niin laaja, että toteuttamani pienimuotoisen kirjallisuus- ja haastattelusukelluksen jälkeen epäilen vahvasti subjektiivisen tulkitantini referenssiherkkyyttä — mutta varmasti-kin oheen on vivahtanut oikeaanosuvaa luonnehdintaakin. Tämä luonnehdinta on tarkoitushakuisesti kiinnitetty paikoin suomalaiskansalliseen maantiedekeskusteluun, mikä mielestäni varsin osuvasti selittää eräitä kotimaisia kulttuuri- ja luonnonmaantieteen leikkauspisteissä käytyjä sananvaihtoja, myös ja erityisesti Terran palstoilla. Samalla myös muutamat kotoisen maantieteen sivuuttamat teemat tulevat näkyviin, toivottavasti keskustelua edelleen virittävässä hengessä.

Konflikti, institutionalisoituminen ja ajantasaistus

Vuoden 1968 opiskelijaliikehdintä Kööpenhaminassa voidaan ymmärtää aivan keskeisenä murroksena tanskalaisessa yliopistomaailmassa; myös ja ehkä etenkin maantieteen piirissä. Sotienjälkeiset maantiedettä hallitsevat paradigmat — traditionaaliset biogeografiset (den biologiske naturgeografi) ja geomorfologiset tutkimusohjelmat (den fysiske naturgeografi), saksalaislähtöinen maisemamaantiede sekä 1960-luvulla jallansijaa saanut abstrakti »mallimaantiede» — saivat haasteekseen radikaalimaantieteellistä kritiikkiä ja uuden yhteiskuntakriittisen maantieteen hahmotuksia. Kriittisyys tuolloin purkautui sekä yleisesti yliopiston hallinto- ja opetuskäytäntöä että erityisesti maantieteen sisällöllistä yhteiskuntavieraantuneisuutta vasten.

Demokratisoitumisprosessi käynnistyi välittömästi ja hallinnonuudistuskustelu eteni nopeasti maantieteen kannalta avainkysymykseen: polemiikki tiedekunta- ja aineuustopohjaisten hallintoratkaisujen välillä kiristyi kysymykseksi maantieteen tiedeorientaatiosta. Molemmissa tapauksissa lähtökohtana oli kaksikantaisuuden periaate, eli tasalukuisat mandaatit yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden kesken. Tiedekuntaneuvostoa korostava vaihtoehto olisi väistämättä ohentanut laitospohjaista liikkumavaraa ja maantieteen kohdalla tarkoittanut tiivistyvää vuorovaikutusta luonnontieteellisen tiedekunnan paradigmaattisessa kentässä. Toteutunut aineuustoratkaisu antoi maantieteelle ulkoapäin väljemmin määritellyn työmaan ja erityisesti kulttuurimaantieteelle elintilan ei-luonnontieteellisenä — siis ihmis- ja yhteiskuntatieteellisenä — opinalana. Näin myös Kööpenhaminan yliopiston maantieteen laitoksen laboratorio C eli kriittisen yhteiskuntamaantieteen yksikkö sai laillistetun toimintamahdollisuuden (Styrelseloven 1970).

Opiskelijan kannalta uudistus tarkoitti vapaa-valinnaisuutta luonnonmaantieteen ja kulttuuri-maantieteen erilaisten »linjojen» välillä sekä projektikohtaisen työskentelyn hallitsevuutta 3. ja 4. vuoden opinnoissa. Viiden laboratorion opin-

torakennelma purkautui myöhemmin yksiköiden väliseksi yhteistyöksi ja varsin opiskelijaehtoiset tutkintokombinaatiot mahdollistuivat (kuva 1).

LUONNONMAANTIEDE

Laboratorio A: maan, veden ja ilmaston tutkimus

Laboratorio B: geomorfologia

KULTTUURIMAANTIEDE

Laboratorio A: ihmisekologia ja maaseutu-maantiede

Laboratorio B: asutus- ja kaupunkimaantiede sekä fyysinen suunnittelu

Laboratorio C: kriittinen kulttuurimaantiede, yhteiskuntamaantiede

Kuva 1. Kööpenhaminan yliopiston maantieteen laitoksen linjakkauma.

Vuoden 1968 jälkeinen 20 vuoden jakso kriittisen kulttuurimaantieteen osalta on karkeasti hahmoteltavissa 3 periodin kautta: (1) vuosien 1968—75 vaikeiden opinto-ohjelmallisten ja tieteenteoreettisten vastakkain asetteluiden jälkeen (2) tapahtunut vakiintumisvaihe on (3) 1980-luvulla virittynyt sekä sisäiseksi että ulkoiseksi jännitteistöksi: sisäinen dialogi on avautunut ajan-kohtaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden entistä hienosyisemmän analyysin tiedostetuista vaatimuksista, ulkoinen dialogi on aiheutunut vuonna 1982 valtaan nousseen konservatiivihallituksen leikkausohjelmasta.

Tuo 1960- ja 1970-lukujen taitteen konfliktikierre oli varsin odotettavissa oleva jatke opiskelijaliikkeen jälkeisessä tilanteessa. Institutionalisoitunut, vahvasti professorijohtoinen maantiede antoi kitkaisesti — joskin kansainvälisesti vertaillen hämmästyttävän joustavasti — tilaa uudelle opiskelijälähtöiselle muutosvaatimukselle.

Opiskelijavetoinen paradigmaattinen laajennus jäsenyksi ajankohtaisten yhteiskunnallisten teemojen merkeissä: Kööpenhaminan kaupunkiongelmat (saneeraus- ja liikennejärjestelyt), EEC-integraatiokysymys ja 3. maailman kehitysloukut kuten myös koulumaantiedon tyhjiöt olivat keskeisiä uuden polven motivaatiolähteitä. Työskentely tapahtui aluksi epävirallisesti Fagligt Forumin puitteissa ilta- ja viikonloppuseminaareina, joista parhaat otokset tulostuivat Kulturgeografiske Hæfter -julkaisuun, osin myös amerikkalaisen Antipoden sivuille (Folke 1972, 1973; Buch-Hansen ym. 1977).

1970-luvun jälkipuoliskolla kriittinen painotus sai institutionaalisen jalansijan tanskalaisessa maantieteessä. Roskilden uuden »punaisen yliopistokeskuksen» yhteyteen perustettiin maantieteen, yhteiskunta-analyysin ja tietojenkäsittelyn laitos, joka alusta lähtien on toiminut juuri tuon v. 1968 maantieteilijäsukupolven kiintopisteinä. Koulumaantiedon puolella merkittävin liikkahdus tapahtui vuonna 1975, jolloin lukion radikaali-maantieteellinen oppikirja »Om geografi» (Buch-Hansen ym. 1975) julkaistiin. Teos sai keskeisen aseman maantiedon kouluopetuksessa. Kööpenhaminan maantieteen laitoksen laboratorio C:n henkilökunta toimi — ja toimii yhä edelleen — aktiivisesti politiikassa mm. kunnanvaltuustotassolla ja jopa eduskunnassa (Steen Folke vasemmistososialistien kansanedustajana vv. 1975—82).

Roskilden v. 1975 avatun maantieteellisen koulutus- ja tutkimusohjelman profiili rakentui 3-tahoisesti: yhteiskuntakehityksen historiallisen perspektiivin, tuotannon luonnonvaraperustan sekä alueiden ulko- ja sisäsyntyisten kehityspiirteiden analyysin varaan. Tähän ohjelmaan osallistuivat yhtäläillä sekä yhteiskunta- että ekologisten maantieteen tutkijat ja opettajat kuten myös opiskelijat vapaavalinnaisista, joskin välttämättä yllä mainittujen 3 teeman kautta rakentuvista opintojaksoista tutkintonsa koostaen.

1980-luvulla kriittinen kulttuurimaantiede Tanskassa on joutunut vastaamaan yhteiskunnan läpi käyvän konservatiivisen aallon haasteisiin ja turvaamaan olemassaoloaan suuntaamalla tutkimusta yhä enemmän soveltavalle puolelle. Tämä on näkynyt suorien julkishallinnon ja yrityskontaktien laajentumisena, varsinkin Roskilden yliopistossa. Aarhusin yliopiston maantieteen laitoksen radikaalinen linja, joka oli rakentunut osaksi soveltavan fyysisen suunnittelun tutkimus- ja opetuskäytäntöä, on joutunut valtiollisten säästötoimenpiteiden kohteeksi. Tämän seurauksena Aarhusissa on puhdas kvantitatiivinen maantiede voimistanut asemiaan.

Kööpenhaminassa yhteiskuntamaantiede on säilyttänyt asemansa, mutta naapuritieteessä kulttuurisosiologiassa vuoden 1968 sukupolvi on saatettu seinää vasten. Koko sosiologinen tieteenala on käymässä läpi vaikeata uusiutumista — tai vanhentamista, riippuen näkökulmasta — ja vain vahva ammattijärjestöpainotus on ilmeisesti turvaamassa lehtoraattien viranhaltijoiden työllisyyden. Sosiologian uudelleenmuotoiluprosessi lähti liikkeelle opetusministeriön asettaman kansainvälisen työryhmän raportista v. 1988. Tuohon työryhmään kuului kolme kansainvälisesti varsin tunnettua sosiologian auktoriteettia;

Aage Bötter Sörensen (Harvard), Walter Korpi (Tukholma) ja Erik Allardt (Helsinki).

Tätä yhteiskuntatieteellisen liikkuma-alan kaiventumista ei voi pelkäättään nähdä ulkoisten poliittisten muutosten aiheuttamana, vaan myös — ja ehkä alkujaan — sisäisen suunnan etsinnän väkivaltaisena heijastuksena. Perustutkimus on antanut tilaa soveltavalle tuotekehittelylle ja näin ollen teoreettisen ajantasaistuksen mahdollisuudet ovat supistuneet. Yhteiskunnan ongelmia tukevasti pääomakasautumisen lainalaisuuksien kautta tulkiten oli edetty varsin syvälle tuotannon ja uusintamisen (produktion/reproduktion) ongelmakenttään — sekä teoreettisena että käytännöllisenä haasteena. Mutta fraktioluonteisten paikallisten ja temaattisten poliittisten konfliktien, so. »jälkimaterialistisen liikkeen» voimistuessa tuon 70-lukulaisen strukturalistisen teorian selitysvaivoja oli asettunut kyseenalaiseksi. Ekonomistisen maailmanselityksen rinnalle on kääntynyt yhä kipeämmin moniulotteista inhimillisten ja ekologisten ongelmien tarkennusta.

Yhteiskuntamaantieteessä onkin haarukoitu — niukentuvista resursseista huolimatta — 1980-luvun haasteita sekä ihmisen mittakaavaisina kysymyksenasetteluina (Livsform- ja levevilkor -teemat ks. Simonsen 1988, Baehrenholdt 1989) että tuotetun luonnon ja luonnon tuottamisen käsitteellisenä analyysinä, osin jopa aivan käytännön sovellutuksiin asti edeten (Olwig 1984, 1986; Hansen 1988).

Synteesirytyksiä

Seuraavassa tarkennetaan hieman tuota »ihmisen luonnon» ja »yhteiskunnallisen luonnon» tanskalaista tutkimuskenttää, ensin poimien johdantoja 1970-luvun puolivälin moni-ilmeisestä keskustelunavauksesta ja sittemmin 1980-luvulla uudelleenmuotoillusta aiheenkäsittelystä.

Mainittu 1970-luvun puolivälin yhteiskuntaluonto -keskustelu kriittisen yhteiskuntamaantieteen sisällä jännittyi alunalkaen polemiikiksi maantieteen tutkimuskohteesta. Taustalla oli tunnetun saksalaisen historioitsija-maantieteilijän Karl Wittfogelin jo sotienvälisellä kaudella työstämä materialistinen, »luonnonvaraperustainen» tulkinta globaalista taloushistoriallisesta kehityksestä (Wittfogel 1932/1976; ks. myös Antipode 1985).

Dialogin kärjisti Bue Nielsen (1976) Pohjois-Ruotsista poimitulla sahalaitoksen kehityspiirteiden tulkinnalla, jossa puunjalostuksen alueellisen kehityksen piirteitä käsiteltiin yleistä eurooppalaista teollista murrosta vasten. Pohjoisruotsalaisiin jokilaaksoihin muodostuneen sahateol-

lisuuden historiallista kuvaa ja sijaintikuvioita tulkittiin teknisten innovaatioiden ja laajenevien markkina-alueiden ehdollistamina aluerakennepiirteinä. Nielsenin mukaan teollistuvan yhteiskunnan alueellinen rakenne määrätty ulkoisin ehdoin; koskivoiman, höyryvoiman ja hiilen teknisen käyttövalmiuden edellyttämänä historiallisena prosessina sekä kansainvälistyvän markkina-alueen avaamina välttämättömyyksiä.

Tässä »luonto» ymmärrettiin teollistuvan yhteiskunnan sijoittumisalustana ja raaka-ainepurustana. Samalla »luonto» määrittyi yhtenä aluerakenteen peruselementtinä — ja näin ollen maantieteen tutkimuskohteeksi rajautui kulttuurimaantieteellisesti ymmärretty »aluerakenne» (territorialstruktur), jossa pääosassa ovat ihmisen toiminnan paikallistuminen ja virrat. Maantiede sai ensisijaisesti yhteiskuntatieteellisen ilmiön (Nielsen 1976: 68—78).

Tämä maantieteen tutkimuskohteen rajaus johti sitten vastareaktioon kriittisen maantieteen vasemmalta laidalta: erityisesti arvosteltiin ekologisen ulottuvuuden laiminlyöntiä. Tämä arvostelu perustui ajatuksen koko *geosfääristä* maantieteen tutkimuskohteena — sekä luonnon että ihmisen toiminnan päällekkäisyytenä. Maantieteilijän työmaana tuleekin olla yhtä hyvin yhteiskunnallinen todellisuus kuin ekologiset prosessit. Kompetenssivaatimus ulotettiin sekä luonnon- että yhteiskuntatieteiden alueelle. Maantiede nähtiin maantieteenä; tieteenä, jonka spesifi tutkimuskohde on yhteiskunnan ja luonnon geosfäärillinen vuorovaikutus.

Samalla palattiin monilta osin perinteiseen keroskakkumaantieteeseen (katalog -metoden), mutta nyt siis metodisena ohjenuorana, ei teoriassa ihmisen ja luonnon suhteesta (Brandt ym. 1976, 1982; Brandt & Rasmussen 1979). Tuon ajan keskusteluilmapiiirissä teoriassa on tarkoitettu historiallisen materialismin avaamaa yhteiskunta-analyysin viitekehystä, josta on sitten katsottu voitavan siirtyä vaivatta ekseptionalistiseen sfäärimaantieteeseen, ainakin luonnon tutkimuksen yhteydessä.

Geosfäärillisen painotuksen eräänä kulttuuri-maantieteellisenä rinnakkaisorientaationa on Tanskassa Sofus Christiansenin (1967) johdattelemana syvennetty *ekologisen ihmismaantieteen* tematiikkaa, joka nykyisin hallitsee Kööpenhaminan laitoksen kulttuurimaantieteen A-laboratorion tutkimus- ja opetuskenttää. Tuo ihmiskologinen juonne on metodisesti pureutunut systeemiekologiseen traditioon ja muotoillut ihmisen roolin (sosiospatiaalisen vaikutuksen) systeemi-analogisesti niin, että näiden kahden »yksikön» — ihmisen ja luonnon — kohtaaminen ilmenee

materiaalisen tuotannon ja maankäytön kautta. Tutkimuskohteina ovat etupäässä olleet tanskalaisen maataloustuotannon sekä 3. maailman ihmiskologiset ongelmavyöhydet (Christiansen ym. 1987; Jeppesen ym. 1987).

Edellä kuvattu Nielsen—Brandt -dialogi jähmettyi lopulta kriittisen maantieteen sisäiseksi keskustelukatkokseksi, josta ulospääsy tapahtui 1980-luvun mittaan, varovaisena »peruskysymyksen» uudelleenmuotoiluna ja dialogin molempien laitojen kyseenalaistuksina.

Jossain määrin tuo kiistan ulkopuolella on Minnesotasta Tanskaan kotiutunut Kenneth Olwig — Kööpenhaminan opettajakorkeakoulun maantieteen laitoksen lehtori — rakentanut käsitystä ihminen-luonto -suhteen variaatioista. Tämä on tapahtunut maantieteen eräiden *aatehistoriallisten* avainpiirteiden esiin nostoilla, jotka 1800-luvun loppupuolella institutionalisoitunut ja darwinistiseen aaltoon sukeltanut maantiede oli jättänyt taustalle. Tanskalainen Joachim Frederik Schouw (1789—1852), amerikkalainen Georg Perkins Marsh (1801—1882) sekä ranskalainen Elisée Reclus (1830—1905) saavat Olwigilla keskeisen aseman.

Näitä maantieteen esi- ja ei-institutionaalisen linjan pioneereja näyttää yhdistävän kaksi yhä ajankohtaista ja laiminlyötyä korostusta. Ensinnäkin »luonto» määrittäyty herroilla olennaisesti inhimillisen käytännön ja käsitteellistämisen kautta; ihmisen taloudellisen ja kulttuurisen toiminnan läpimuotouttamana luontona, ihmisestä irrottamattomissa olevana yhteytenä (Olwig 1976, 1980). Tämä tulkinta lähestyy silmiinpistävästi arkkiaatrien aikalaisen, Charles Darwinin evoluutio-tematiikkaa, jossa ihminen paljastuu osana luonnollista, ei-jumalallista kehityslinjaa, mutta erkanee varsin etäälle monien myöhempien aikojen darwinistien ekologisesta eristäytymisestä (ekosysteemiabstraktiot luonnosta sinänsä) ja yhteiskunnallisista organismianalogioista.

Toinen herroja yhdistävä tekijä liittyy tieteellisten harrastusten ja yhteiskunnallisen toiminnan toisiinsa kietoutumiseen: poliittinen aktiivisuus tai radikalismi eivät olleet vieraita työmaille 1800-luvun tiedemiehille. Kasvimaantieteilijä Schouw toimi vaikutusvaltaisena poliittisena agitaattorina tanskalaista absoluuttista monarkismia vastaan ja uuden perustuslaillisen demokration puolestapuhujana, monitieteilijä ja maailmanmatkaaja Marsh oli innovoimassa luonnonsuojeluliikettä 1800-luvun Pohjois-Amerikassa ja Reclus maantieteellisten ja poliittisten tutkimustensa ohella muotoili perustaa anarkistiselle liikehdinnälle.

Tältä maantieteellispoliittiselta pohjalta Ken-

neth Olwig modernisoi — osin varsin poleemisesti, arkkivaareja ehkä liiaksikin romantisoiden — ihminen-luonto -tematiikkaa tanskalaisessa kontekstissa; jyllantilaisista Hede -historiaa (tarkoittaa osapuulleen nummiluonnon muotoutumista) käsitellen tunnetussa kirjassaan »Nature's Ideological Landscape» (1984) sekä lukuisissa maatalous- ja yhteiskuntasuunnittelua käsittelevissä artikkeleissaan (Olwig 1983, 1986a, 1987, 1988a, b).

Tuo pääteos (1984), josta on olemassa myös tanskalainen, syvemmälle kansalliseen poliittiseen tilanteeseen — marginaalimaiden ja -ihmisten problematiikkaan — tarkentuva versio (Olwig 1986b), pitää sisällään varsin moniulotteisen aatehistoriallisen »luonto» -johdattelun. Marginaalimaiden konflikti esittäytyy lähtökohdaltaan erilaisten ideologisten ja kollektiivitajunnallisten »luonto» -myyttien käsittekimppuna. Uuden ajan moderni teollinen projekti, jonka myötä »luonto» on rajautunut ihmiselle ulkoiseksi, »villiksi luonnoksi», joutuu kritiikille alttiiksi yhtäältä klassisen pastoraaliluonnon (ihminen aktiivisena subjektina luonnossa, maisemanmuovaajana), toisaalta edellä mainitun »marshilaisen» maantieteen tradition kautta. Myytti villistä luonnosta asettuu historialliseen ja arvostelulle alttiiseen yhteyteensä; ristituleen, johon sekä klassinen, traditionalistinen että jälkiteollinen luonto-käsitteistö antavat tähtäysalustan.

Kenneth Olwigin luonto lopultakin ymmärtäyty yhtäältä luotuna, evoluution ja ihmisen luomana, luontona (en skabt faktum), joka on meille historiallisesti annettua, toisaalta luovana luontona (den skabende natur) — tässä ja nyt tapahtuvana ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksena. Tähän vuorovaikutukseen liittyvät yhtäläillä historialliset »luonto» — käsitteet ja käytännöt, jotka yhä elävät päivittäisessä elämänrytmisämme tai jotka ovat sementoituneet maisemaamme maankäytöllisinä »vuosirenkaina».

Tämä kaikki konkretisoituu Olwigin pääteoksessa jyllantilaisessa kontekstissaan — ajankohtaiseen EY-integraatiotilanteeseen sovellettuna — maataloustuotannollisen polarisaation ongelmana. Yhtäältä intensiivisen teknokemiallisen ja siis »kilpailukykyisen» maatalouden alueellisesti keskittyvä ja ekologisesti äärimmäisen rasitteinen todellisuus, toisaalta kuolevan ja museoituvan marginaalimaatalouden ongelmakenttä vievät tekijän lopulta varsin yhteiskuntakriittisiin ohjelmallisiin visioihin (Olwig 1986: 113—131).

Tämä hieno sekä ideologisella että konkreettisella tasolla liikkuva teos on myös onnistunut kaunokirjallinen luomus ja varmasti vaivansa arvoinen lukukokemus. Näin kritiikin aiheita on

mahdollista poimia vain joistakin sisällöllisistä painotuksista. Suomalaisen reuna-alueiden polarisaatiokeskustelun suunnasta tarkastellen huomio kiinnittyy eräisiin »löysästi otettuihin» peruslähtökohtiin. Ensinnäkin, tuo jo mainittu maantieteen syrjään jääneiden arkkiatrien aavistuksen verran romantisoitu tulkinta ja modernisoiminen antaa aiheen epäilyksille. Myös Olwig näyttää syyllystyvän — meillä Suomessakin niin tutunolaiseen — maantieteen historian kirkastamiseen poleemisempia piirteitä poisjättämällä. 1800-luvulla niin nationalistinen kuin kolonialistinenkin yhteiskuntasidos lepäsi maantieteen mandariiniluonteisena rasitteena varsin kattavasti, myös J.F. Schouw'n ja G.P. Marshin harteilla. Tämä näkyy vaikkapa juuri Schouw'n (1852) *natur-nation* -sanaleikeissä sekä Marschin (1864) »valkoisen miehen taakkana».

Tästä huolimatta aivan kiistatonta ja arvokasta Olwigin työssä on juuri tuon syrjäytetyn ihminenluonto -tradition esiin preparaaminen ja varsin pitkälle viety nyky-yhteiskunnallinen soveltaminen.

Toiseksi, Olwig aika ajoin unohtuu romanti-soimaan myös maaseudun, reuna-alueiden ja entisaikaisten pienyhteisöjen olemusta ja luonto-suhdetta. Erityisesti strateginen, johtopäätöksenomainen jakso pääteoksessa tulee raskauteksi tuolla pienyhteisöromanttisella otteella (Olwig 1986: 126—131), hieman Ottar Broxin (1966, 1984) pohjoisnorjalaisen yhteiskunta-analyysin ja -strategian viitoittamassa hengessä. Ideologiseen ja konkreettiseen tiedeintressin hedelmällinen kontaktipinta on jäänyt monipuolistamatta taloudellis-poliittisen rakennemuutoksen historiallisella syväanalyysillä, mihinkä juuri käsitelty kansallinen maatalouskysymys suhteessa länsieurooppalaiseen yhdentymiskehitykseen antaisi oivan haasteen.

EY-integraation mukanaan tuomat kansainväliset yritysintressit, jotka välittyvät suoraan EY-komission taustasidoksina, ovat jo ohentaneet huomattavasti kansallista ja erityisesti paikallista liikkumavaraa Tanskassa ja näin ääreistäneet edelleen maataloustuotannon polarisaatiokehitystä. Miten tämän taloudellis-poliittisen kompleksin analyysi asettuisi osaksi tanskalaisen tai esim. pohjoismaisen resurssiperiferisoinnin — ja siis myös luonto-praksiksen — tulkintaa? Toisaalta, mitenkähän marginaalialueiden museoituminen nykymuodossaan on asetettavissa tutkimuskohteeksi pohjoisen virkistysaluemerkityksen kasvaessa eurooppalaisessa alueellisessa työ-jaossa?

Ehkä lopultakin on kysymys Olwigilla voimakkaasti korostuvasta teollisen yhteiskunnan »luon-

to»-myytistä, joka kietoutuu villin, ulkoisen luonnon käsitteyhteyteen. Vähälle huomiolle jäävä teollinen »*raaka-aine*» -*ideologia* — luonto vielä hyödyntämättömänä varallisuuseränä (vrt. Hustich 1965: 116) — ei ole saanut sille kuuluvaa sijaa tässä aatehistoriallisesti värityneessä tutkimuksessa. Valistuksen dialektiikka lienee havainnoitavissa myös luonnon dialektiikan kautta: modernin projektin »luontoa» on mielestäni sittenkin enemmän kritisoitava hustichilaisessa hengessä, raaka-aineistuvana luontona kuin ihmisestä ulkoistuvana, villinä luontona.

Nämä jatkokysymykset ovat paljolti juonnettavissa Olwigin esittämistä »luonnon» käsittevariaatioista ja siis vain reunahuomautuksia hänen hienoon tutkimusasetelmaansa. Tässä yhteydessä oli kuitenkin tarpeen käyttää hieman sivuti-laa Olwigin töiden esittelyyn, sillä juuri tuo talouspoliittisen kompleksin toissijaistuminen tutkimustehtävän asettelussa on 1980-luvun mittaan saanut tanskalaisen kriittisen maantieteen »luonto» — keskusteluissa sijansa. Hieman ehkä Suomessa tunnetumman Ottar Brox—Björn Asheim-dialogin tapaisesti (Asheim 1985). Pienyhteisöromanttinen yhteiskunnallisen kysymyksen oikominen luo väistämättä epäilyksen teoreettisen johtolangan solmuuntumisesta eklettisävytteiseksi käsitteelliseksi kaaokseksi.

Tämä tematiikka onkin noussut etualalle viime vuosina tanskalaisessa maantieteessä, eikä vähiten angloamerikkalaisen, maantieteilijöiden ylläpitämän sosiaaliteoreettisen keskustelun vaikutuksesta (vrt. esim. Smith 1984, Sayer 1984, Environment & Planning: D. Society & Space 1987). Andrew Sayerin syksyn 1989 kestävä vierailu Kööpenhaminan yliopiston maantieteen laitoksella onkin jo herkästänyt tanskalaista keskustelua kysymykseen: minkälainen kombinaatio on muotoiltavissa yhtäältä yleisen rakennemuutosteoreettisen ja paikallisesti tarkentuvan tutkimusmetodiikan jännitevälille? Toiseksi, miten suhtautua rakennelähtöisen ja subjektisidonnaisen tutkimuskohdemäärittelyn ongelmavyhteen?

Yhdyskuntatasoisen tutkimuksen korostuminen on johtanut kulttuurimaantieteen »luonnon» spesifioitumiseen ensisijaisesti konkreettisesti, arkisessa sosiaalisessa yhteydessään (*lokal naturpraxis*; myös Hansen 1988: 30—33). Subjektin ja toimintakorosteinen tutkimuskohteen määrittely on taasen johtanut elämäntapa- ja elinolosuhteiden tutkimuksen nousuun kriittisessä yhteiskuntamaantieteessä, myös luonto -suhteisena kysymyksenasetteluna (Baehrenholdt 1987, 1989; Simonsen 1989). Tämä tulkinta on myös johdettavissa Roskilden kriittisen yhteiskuntamaantieteen symposioteemoista; 1980: »Paikallisyhteisö

ja sosiaaliset liikkeet» (Simonsen—Jensen—Hansen 1982) sekä 1989: »Paikallinen — käsiteuudistusta vai teoriattomuutta?»

Niinkuin on varmasti käynyt ilmi, tuo tasapainoilu kohden moniulotteista maantieteellistä tutkimusmetodiikkaa ja — kohdetta — sillan rakentaminen ihmistieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen maantiedekäsitteistön välille — on ajan haasteita tanskalaisessa kriittisessä yhteiskuntamaantieteessä, erityisesti vääjäämättömiin ympäristöongelmiin ja luonnonvarakonflikteihin orientoituaessa. Tämä 20-vuotinen kehityskuva ja valmistautuminen 1990-luvun haasteisiin on mielestäni monilta osin sijoitettavissa myös suomalaisen maantieteellisen keskustelun kenttään, ehkäpä vielä rakentavassa, ensi vuosikymmenen yhteiskunnallisia »tilauksia» ennakoivassa mielessä.

LÄHTEET

- Antipode* 1985: The Geographical Ideas of Karl Wittfogel. vol. 17 no 1. Worcester.
- Asheim Björn (1985). »Top-Down» -strategi: en nødvendig forutsetning for utvikling av periferien? Noen idéhistoriske og ideologikritiske refleksjoner. Et innlegg på norsk samfunnsgeografisk forenings seminar om »Geografi og planlegging på Oppdal 10—12. januar 1985.
- Brox, Ottar (1966). *Hva sker i Nord-Norge*. En studie i norsk utkantpolitikk. Trondheim.
- Brox, Ottar (1984). *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Lommedalen.
- Brandt, Jesper (1982). Om grundlaget for de geografiske videnskaber. *Publikationer fra institut for geografi, samfunnsanalyse og datalogi, arbejds-papir* nr. 31. Roskilde universitetscenter (RUC). (alkuperäinen teksti vuodelta 1977).
- Brandt, Jesper & Rolf Guttesen & Erik Hove & Arne Jörgensen & Rasmus Ole Rasmussen & Per Sonne (1976). Dialektisk materialisme og geografi. *Kulturgeografiske Hæfter* 9. Kööpenhamina.
- Brandt, Jesper & Rasmus Ole Rasmussen (1979). Humanökologisk beskrivelsesmetode. *Publikationer fra institut for geografi, samfunnsanalyse og datalogi. Forskningsrapport* 4. RUC.
- Buch-Hansen, Mogens & Hans Folke & Steen Folke & Jette Gottlieb & Frank Hansen & Anne Marie Hellmers & Paul Krøijer & Bue Nielsen (1975). *Om geografi* (Hans Reitzel). Kööpenhamina.
- Buch-Hansen & Bue Nielsen (1977). Marxist Geography and the Concept of Territorial Structure. *Antipode* 9: 1, 35—44. Worcester.
- Bährenholdt, Jürgen-Ole (1987). Livsformer og småbrug i Ungarn — et bidrag til udviklingen af en kulturgeografisk metode. *Publikationer fra institut for geografi, samfunnsanalyse og datalogi. Forskningsrapport* 53. RUC.
- Bährenholdt, Jürgen-Ole (1989). Livsformer og natur-sammenhengene i kritisk geografi. *Nordisk samhällsgeografisk tidskrift* 9. Uppsala.
- Christiansen, Sofus (1967). Geografi som »humanökologi». *Geografisk Tidskrift*, bind 66. Kööpenhamina.
- Christiansen, Sofus & Kjeld Rasmussen & Peter Strömgaard (1987). *Introduktion til Ökologisk geografi*. Kompendium til Kulturgeografi 1. Kööpenhamina.
- Environment & Planning, D. Society & Space* 1987: Reconsidering Social Theory; A Debate. Vol. 4 nr. 5.
- Folke, Steen (1972). Why a Radical Geography Must be Marxist. *Antipode* 4: 2, 13—18. Worcester.
- Folke, Steen (1973). First Thoughts on the Geography of Imperialism. *Antipode* 5: 3, 16—20. Worcester.
- Hansen, Frank (1988). Kulturgeografiens natur? *Kulturgeografiske Hæfter* 35: »Blålys eller ildflyer?», 25—34. Kööpenhamina.
- Hustich, Ilmari (1965). *Suomi tänään*. Kuinka maamme on muuttunut. Helsinki.
- Jeppesen, Henrik & Anette Reenberg & Peter Strömgaard (1987). *Ökologisk kulturgeografi*. Kompendium til Kulturgeografi 2. Kööpenhamina.
- Marsh, Georg Perkins (1864). *Man and Nature: Or Physical Geography Modified by Human Action*. New York. Uudelleen julkaistu 1965. Cambridge.
- Nielsen, Bue (1976). Naturens betydning for territorialstrukturens udvikling. *Kulturgeografiske Hæfter* 9, 68—78. Kööpenhamina.
- Olwig, Kenneth (1976). Menneske/naturproblematikken i geografi. *Kulturgeografiske Hæfter* 9, 5—15.
- Olwig, Kenneth (1980). Historical Geography and the Society/Nature »Problematic»: the Perspective of J.F. Schouw, G.P. Marsh and E. Reclus. *Journal of Historical Geography* 6: 1, 29—45. Lontoo.
- Olwig, Kenneth (1983). Natur, langtidsplanlægning og utopi på Sjælland. *Geografisk magasin* 132, 3—9. Brenderup.
- Olwig, Kenneth (1984). *Nature's Ideological Landscape*. Lontoo.
- Olwig, Kenneth (1986a). The Childhood »Deconstruction» of Nature and the Construction of »Natural» Housing Environments for Children. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 3, 129—143.
- Olwig, Kenneth (1986b). *Hedens natur*. Om natursyn og naturanvendelse gennem tiderne. Kööpenhamina.
- Olwig, Kenneth (1987). Folkets natur, rekreation og parklandskapet. *Landskab* 1, 9—13. Hellerup.
- Olwig, Kenneth (1988a). Landsbrukspolitik i grøn indpakning. *Byplan* 3, 99—101.
- Olwig, Kenneth (1988b). Landbrugets »image» fortidens moralske oprustning, og naturens marginaler. Jens Christensen (toim): *Natur og moral*, 122—137. Nordisk sommeruniversitet. Aalborg.
- Sayer, Andrew (1984). *Method in Social Science*. Lontoo.
- Schouw, Joachim Frederik (1852). *The Earth, Plants and Man*. Lontoo.
- Simonsen, Kirsten (1988). »Posmodernisme» og kritisk geografi. *Nordisk samhällsgeografisk tidskrift* 8, 7—13. Uppsala.
- Simonsen, Kirsten (1989). Filosofi og geografisk livs-

formsanalyse. Esitelmä kriittisen yhteiskuntamaantieteen symposiossa 28. 9. 1989. Roskilde.

- Simonsen, Kirsten & Henrik Toft Jensen & Frank Hansen (1982). Lokalsamfund og sociale bevægelser — en nordisk antologi. *Kritisk samfundsgeografi*, bind 2. Kööpenhamina.
- Smith, Neil (1984). *Uneven Development; Nature, Capital and the Production of Space*. Oxford.
- Wittfogel, Karl August (1932). Die naturlichen Ursachen der Wirtschaftsgeschichte. *Archiw für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 67. bind. Tanskanos: De naturmässige årsager til den økonomiske historie, 2. *Kulturgeografiske hæfter* 9 (1976), 16—66. Kööpenhamina.

Lisäksi lähteinä on käytetty seuraavia yleisluonteisia johdatuksia aiheeseen:

- Hansen Frank & Henrik Toft Jensen (1982). Træk af den radikale geografis udvikling på Sjælland. Et forsøg på historieskrivning. *Kulturgeografiske Hæfter* 9: 1, 3—23. Kööpenhamina.
- Asheim, Björn (1985). The history of geographical thoughts in Scandinavia. A comparative analysis. *Meddelelser fra geografisk institutt, Universitetet i Oslo. Ny kulturgeografisk serie* 15.
- Folke, Steen (1985). The development of radical geography in Scandinavia. *Antipode* vol. 17: 2—3, 13—18. Worcester.